

GAZİ ÜNİVERSİTESİ | **SANAT ve TASARIM FAKÜLTESİ**

2. ULUSLARARASI SANAT SEMPOZYUMU
2nd International Art Symposium

5-7 KASIM
2015 November

Bildiri Kitabı Cilt 1
Proceedings Book Volume 1

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SANAT ve TASARIM FAKÜLTESİ

2. ULUSLARARASI SANAT SEMPOZYUMU
2nd International Art Symposium

1

GAZİ ÜNİVERSİTESİ | **SANAT ve TASARIM**
ÜNİVERSİTESİ | **FAKÜLTESİ**

2. ULUSLARARASI SANAT SEMPOZYUMU
2nd International Art Symposium

5-7 KASIM
2015 November

Bildiri Kitabı Cilt 2
Proceedings Book Volume 2

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SANAT ve TASARIM FAKÜLTESİ

2. ULUSLARARASI SANAT SEMPOZYUMU
2nd International Art Symposium

2

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ | SANAT ve TASARIM
FAKÜLTESİ**

2. ULUSLARARASI SANAT SEMPOZYUMU
2nd International Art Symposium

2015 Kasım
5-7 KASIM
Bildiri Kitabı Cilt 1
Proceedings Book Volume 1

Gazi Üniversitesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi
2. Uluslararası Sanat Sempozyumu Bildiri Kitabı
5-7 Kasım 2015

CİLT 1

1. Baskı Nisan - 2016
Yayıncı Sertifika No: 12342
Takım Numarası: 978-605-9351-05-8
ISBN: 978-605-9351-06-5

Gazi Üniversitesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi
Gazi Üniversitesi Gölbaşı Yerleşkesi, 06830 Gölbaşı/Ankara
Telefon:(0312) 484 0026

Baskı ve Cilt
Yıldızlar Ofset Matbacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti
Ali Suavi Sk. 60/A 06570 Maltepe / ANKARA
Tel: 0312 231 26 80 • Faks: 0312 231 34 26
yildizlaryayincilik@hotmail.com

Bildiri metinlerinin içeriğinden yalnızca yazarları sorumludur.

Gazi Üniversitesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi
2. Uluslararası Sanat Sempozyumu Bildiri Kitabı
5-7 Kasım 2015

CİLT 2

1. Baskı Nisan - 2016
Yayıncı Sertifika No: 12342
Takım Numarası: 978-605-9351-05-8
ISBN: 978-605-9351-07-2

Gazi Üniversitesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi
Gazi Üniversitesi Gölbaşı Yerleşkesi, 06830 Gölbaşı/Ankara
Telefon:(0312) 484 0026

Baskı ve Cilt
Yıldızlar Ofset Matbacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti
Ali Suavi Sk. 60/A 06570 Maltepe / ANKARA
Tel: 0312 231 26 80 • Faks: 0312 231 34 26
yildizlaryayincilik@hotmail.com

Bildiri metinlerinin içeriğinden yalnızca yazarları sorumludur.

SUNUŞ

Sanatın insan hayatını kuşatan evrensel bir ortak dili vardır. Sanat toplumdan, inançtan, bilimden, ekonomiden, teknikten kısaca hayattan ayrı değildir. Tasarım da sanat gibi insan eliyle biçimlendirilen, günlük yaşamın tamamını kapsayan geri dönüşümlü bir olgudur. Ülkemizde giderek önem kazanan ve kıymetini arttıran unsurlardan sanat ve tasarım hem toplumu hem bireyleri yakından etkilemektedir. Bu çerçevede yaşanan çevreyi, mekânı, kullanım alanlarını daha faydacı ve daha estetik olarak değerlendirmek gerektiği bilinci ağırlık kazanmaktadır.

2011 yılında birincisi yapılan ve bugün ikincisini düzenlediğimiz Uluslararası Sanat Sempozyumu, farklı disiplinlerden ulusal ve uluslararası akademisyenleri, sanatçıları ve öğrencileri, araştırmacı ve düşünürleri, resim, müzik, grafik, seramik, iç mimarlık ve çevre tasarımı, heykel, endüstri ürünleri tasarımı, fotoğraf, görsel iletişim, animasyon, sanat tarihi, moda tasarımı, tekstil ve el sanatları olmak üzere tüm görsel, teorik, uygulamalı bilim alanlarını bir araya getirerek, gelenek ve yenilik kavramlarını tartışmaya açmakta, bilimsel ve sanatsal deneyimlerin akademik düzeyde paylaşımında köprü oluşturan ve gelecek için nitelikli sanat eserlerinin üretimine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu sempozyumun sanatsal ve bilimsel etkinliklerle Ülkemizin sanat ve bilim camiasına önemli ölçüde değerler katacağına inanıyorum.

Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi olarak, köklü ve kaliteli eğitim ile gençleri yarınlara taşımak, Batı ile Anadolu'nun kültürünü sentezleyebilen, bilgili, bilimsel araştırmaya açık, sanat disiplini ile donanmış, modern ve çağdaş anlayışları takip edebilen bireyler yetiştirmek en büyük hedefimizdir. Üç gün devam eden programımız içinde birbirinden değerli hocalarımızın katıldığı Türkiye'de Sanat Eğitiminin tartışıldığı bir panel, toplam 94 bildirinin sunulduğu 20 oturum ve 52 eserin sergilendiği bir karma sergi yer almaktadır. Bu toplantılar bilim insanlarının kendilerini ölçmeleri, eserlerini sergileme fırsatı bulmaları, karşılıksız bilgi ve fikir alışverişinde bulunmaları açısından önem arz etmektedir. Sempozyumlar, farklı bölge ve alanlardan katılan araştırmacıları aynı yerde buluşturmak, bilimsel çalışmaların tartışılmasını ve fikir paylaşımlarını sağlamak adına son derece önemlidir. Bu düşünce ile araştırmacıların, akademisyenlerin ve uzmanların, seçilen konuları tüm boyutları ile titizlikle tartışması ve yeni açılımlar getirmesi sempozyum ve sergi çalışmalarına bilimsel bir nitelik, katkı ve değer kazandırması açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca sempozyumlar özellikle öğrencilerimiz için ciddi kazanımları olan bir fırsat eğitimine de dönüşmektedir.

2. Uluslararası Sanat Sempozyumu kapsamında 5-7 Kasım 2015 tarihlerinde çok sayıda sanatçının katılımı ile düzenlenen sergimize gelen eserlerden hakemler tarafından belirlenen kriterler doğrultusunda sergilenmeye değer bulunan eserler seçilmiştir.

Fakültemiz tarafından düzenlenen sempozyumun başarıya ulaşması sürecinde, öncelikle üniversitemiz rektörü Sayın Prof. Dr. Süleyman BÜYÜKBERBER'e sempozyuma vermiş olduğu desteğinden dolayı sonsuz şükranlarımızı sunuyorum. Sempozyumun düşünce aşamasından itibaren, özveriyle çalışan sempozyum düzenleme kurulundaki arkadaşlarıma ve emeği geçen herkese teşekkür ederim. Sevgi ve Saygılarımla.

Prof. Dr. Şule ÇİVİTÇİ
G. Ü. Sanat ve Tasarım Fakültesi Dekan V.

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI
Rektör Prof. Dr. Süleyman BÜYÜKBERBER

SEMPOZYUM BAŞKANI
Prof. Dr. Şule ÇİVİTCİ

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Doç. Birsen ÇEKEN (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Saliha AĞAÇ (Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Gültekin AKENGİN (Gazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Serpil ORTAÇ (Gazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Meral BÜYÜKYAZICI (Gazi Üniversitesi)

SEMPOZYUM BİLİM VE SANAT KURULU

Prof. Dr. Adnan TEPECİK (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğurcan AKYÜZ (Yakındoğu Üniversitesi)
Prof. Dr. Yüksel BİNGÖL (Atılım Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat ÖZSOY (TOBB)
Prof. Dr. Semiha AYDIN (Başkent Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Prof. Dr. Feriha AKPINARLI (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Feza TANSUĞ (İpek Üniversitesi)
Prof. Dr. Candan Dizdar TERWİEL (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuran KAYABAŞI (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep ERDOĞAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap BUYURGAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Canan DELİDUMAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Bekir ESKİCİ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Atilla İLKİYAZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülçin Yahya KAÇAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedri KARAYAĞMURLAR (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Aydın AYAN (Mimar Sinan Üniversitesi)
Prof. Dr. Filiz TIRYAKIOĞLU (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Efe Nejat GENÇOĞLU (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan PEKMEZCİ
Prof. Dr. Mustafa ARAPI (Tiran Amerikan Üniversitesi)
Prof. Aysen Soysaldı (Gazi Üniversitesi)
Prof. Günay ATALAYER (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa ELİRİ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Fatih BAŞBUĞ (Akdeniz Üniversitesi)

Doç.Dr. Orhan CEBRAİLOĞLU (Selçuk Üniversitesi)
Doç.Dr. Banu Hatice GÜRCÜM (Gazi Üniversitesi)
Doç.Dr.Nurgül KILINÇ (Selçuk Üniversitesi)
Doç.Dr.Birsen ÇİLEROĞLU (Gazi Üniversitesi)
Doç.Dr. Pınar Göklüberk ÖZLÜ (Gazi Üniversitesi)
Doç.Dr. İsa ELİRİ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç.Dr. Aysun ALTINÖZ YONUK (Gazi Üniversitesi)
Doç.Dr.Abdullah TOGAY (Gazi Üniversitesi)

SEMPOZYUM SEKRETERYASI

Doç. Dr. Mithat YILMAZ (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Dr. Asuman AYPEK (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Merve ERSAN (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Mert ACAR (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Gülten ÖZDEMİR (Gazi Üniversitesi)
Arş. Gör. Ebru ÇATALKAYA GÖK (Gazi Üniversitesi)

1. Oturum / 1st Session

Sanat Yükseköğretiminde Güzel Sanat ve Çağdaş Sanat İkilemi The Dilemma of Fine Arts in Art Education and Contemporary Art Aygül AYKUT	13
Disiplinlerarası Sanat ile Yaşam-Sanat-Malzeme-İfade Ekseninde Şekillenen Sanat Art Shaped with Interdisciplinary Art in the Axis of Life-Art-Material-Expression Güldane ARAZ AY	25
Imago ve Vestigium Kavramları Bağlamında Bir Deneyim Alanı Olarak Resimde Sanat Nesnesi In the Context of Imago and Vestigium Concepts Art Object in the Picture as an Experience Area Veli MERT, Zeynep GÜRAY	33
Türk Resim Sanatında Toplumsal Bir Tema Olarak Çarpık Kentleşme Olgusu Unplanned Urbanization in Turkish Painting as a Social Topic Atalay MANSUROĞLU	45
Çağımızda Resim Sanatında Yeni Açılımlar New Prospects in Visual Arts Benal DİKMEN	55

2. Oturum / 2nd Session

Kültür ve Sanatın Yansıması Para Tasarımını Osmanlı Son Dönem Kaimeleri ve Cumhuriyetin İlk Emisyonları Final Period Banknotes of Ottoman and First Money Issued of Republic Yusuf KEŞ, Burcu Fikriye TURGUT	67
Bir Sanat ve Bir Araç Olarak Tipografi Typography as an Art Form and a Means Nuray GÜMÜŞTEKİN	83
Sosyo-Kültürel Bilincin Oluşturulmasında Sosyal Sorumluluk Kampanyaları ve Grafik Tasarım Social Responsibility Campaigns and Graphic Design on Creating Socio-Cultural Awareness Ece Çalış ZEĞEREK, Yusuf KEŞ	101

Portre Fotoğraf Pratiği Çerçevesinde Sosyal Medyada Görsel Kültür Üretimi Portrait Photography within the Framework of the Practice of Visual Culture in the Production of Social Media Semra ÇEVİK	111
Bilgi Çağında Tasarım Eğitimi Design Education in Information Age Öznur IŞIR, Metin İNCE	119
3. Oturum / 3rd Session	
Basılı Reklam Görsellerinde Subliminal Mesajlar Subliminal Messages in Print Advertising Images İbrahim Gökhan CEYLAN	131
Türkiye’de Sermayenin Medya İçeriğine Etkisi; Kanal D Örneği Capital Owners Effect into Media in Turkey: A Case Study of Kanal D Serkan ÖZTÜRK	145
Yeni Medyanın Etkileşimsellik Özelliğinin Sinema Sanatı Üzerindeki Etkisi Influence of New Media’s Interactivity Feature on Cinema Art Sena COŞKUN, İhsan KOLUAÇIK	161
Türkiye’de Görsel Sanatların Medya Üzerinden Pazarlanması Visual Arts in Turkey via Media Marketing Şule SAYAN	173
Yazılı Basında Sayfa Tasarım Süreci: Karşılaştırmalı Bir Çalışma Page Design Process in Print Media: A Comparative Study Uğur KÜÇÜKÖZYİĞİT, Serhan KOYUNCU	177
4. Oturum / 4th Session	
Dekonstrüksiyon ve Giysi Modası Deconstruction and Clothing Design Birsen ÇİLEROĞLU, Mine BALCI	191
Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerin 60’li Yıllar Moda Trendlerine Yansımaları Reflection of Scientific and Technological Development to Fashion Trends at 60’s Birsen ÇİLEROĞLU, Esra Nur ASLANDOĞDU	203

Moda Tasarımı Eğitiminde Yılsonu Defilesi Hazırlama Süreci The Preparation Process of Year-End Fashion Show in Fashion Design Education Nilay ERTÜRK, Esra VAROL	215
--	-----

Giyim Sanatında Sahne Giysisi ve Türkiye’de Sahne Giysi Tasarımı Eğitiminin Seçilmiş Bazı Ülkelerden Farklılıkları Stage Costumes in Clothing Art and Differences of Stage Costumes Design Education in Turkey From Some Selected Countries Gülşin ORAL	225
---	-----

5. Oturum / 5th Session

Çevreye Duyarlı Grafik Tasarım ve Grafik Tasarımcının Sosyal Sorumluluğu Environmentally Conscious Graphic Design and the Social Responsibility of the Graphic Designer Birsen ÇEKEN, Merve ERSAN	241
---	-----

İnkılâp Tarihi Derslerinde Kullanılabilecek Web Sitelerinden Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Araştırma Merkezinin 2010-2014 Döneminde Kullandıkları Web Sitelerinin Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi The Evaluation of the Websites Proposed for Turkish Revolution History Course Teaching in Terms of Web Design Principles (Examples of the Official Websites of Turkish History Society and Atatürk Research Center Online During the Period of 2010-2014 Özcan DEMİR, Namık ÇENCEN	251
--	-----

Açık hava Reklamlarında Animasyon Kullanımı: Teknikler ve Uygulama Örnekleri The Use of Animation in Outdoor Advertising: Techniques and Examples of Applications Ayşe Nesrin AKÖREN	265
--	-----

Yükseköğretim Kurumlarının Grafik Eğitimi Verilen Lisans Programlarında Bilgilendirme Tasarımı Dersinin Gerekliliği ve Bir Ders Önerisi The Requirements of the Information Design Course for Graphic Undergraduate Training Programs of Higher Education Institutions and a Course Proposal Cihan AYBAY, Birsen ÇEKEN	279
--	-----

1995-2015 Yılları Arasında En Çok İzlenen Sinema Filmi Afişlerinde Tercih Edilen Renkler ve Hedef Kitleye Uygunluğu 1995-2015 Year Between the Most Preferred Color Movie Film and Target Audience of Conformity in Poster Hatice BAHATTİN CEYLAN	293
---	-----

6. Oturum / 6th Session

Geleneksel/Modern Bağlamında Urla ve Brüksel Dantelleri Karşılaştırması Comparison of Urla and Brussels Laces in the Context of Traditional / Modern Nursen GEYİK DEĞERLİ	307
Bergama Etnografya Müzesi'nde Bulunan İşlemeli Ürünler Üzerine Bir Araştırma Found at the Pergamon Museum of Ethnography a Study on Embroidered Products Mine CAN	319
Bitlis'te Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir El Sanatı: Aba Dokumacılığı A Nearly Forgotten Handcraft: Aba Weaving Sultan SÖKMEN	331
Muğla İli - Milas İlçesi - Çomakdağ Köyü'ndeki Yaneş Don İşlemelerinde Kullanılan "Hayat Ağacı" Motifleri Tree of Life Patterns That Are Made for Yaneş Don Garnishing From City of Muğla, Milas Province, Çomakdağ Village Asiye ASLAN ÖZŞEN	341
Geleneksel Tokat Yazmacılığı Traditional Printed Cloths of Tokat Çağlar OK	355

7. Oturum / 7th Session

Seramik Eğitiminde Tasarımın Gücü The Power of Design in Ceramics Training Reyhan YÜKSEL GEMALMAYAN	367
Sanatın Sonundaki Postmodernist Kültürel Gerçeklik Postmodernist Cultural Reality at the End of Arts Şenay BAŞ	375
İran'ın "Kalemkar" Baskı Sanatı "Qalamkar" Printing in Iran Maryam ZIAEI	381

8. Oturum / 8th Session

Özel Müzelerin Kültürel Mirasın Tanıtılmasına Katkısı: Kapadokya Sanat ve Tarih Müzesi The Contribution to Introduction of Cultural Heritage of Private Museum; Cappadocia Art and History Museum Hande KILIÇARSLAN, Sema ETİKAN.....	391
Geleneksel Ahşap Ustalığının Müzelenmesi Traditional Wood Craftsmanship Özlem KARAKUL	407
Geleneksel Bir Teknik Olarak Çağdaş Sanata Yansıyan Dantel Lacework Reflected to Modern Art as a Traditional Technique Mustafa GÜRGÜLER	415
Bir Sanat Müzesi Örneği: Hacettepe Sanat Müzesi An Art Museum Example: Hacettepe Art Museum Dilek KARAAZİZ ŞENER	425

9. Oturum / 9th Session

Jakarlı Kumaş Tasarımında Figürlü Bezemelerin Kullanılması Figured Embellishments Using Jacquard Fabric Design Feriha AKPINARLI, Ebru ÇATALKAYA GÖK	439
Alternatif Fotoğraf Süreci Daguerreotype: Jerry Spagnoli Tarafından Çağdaş Yaklaşım Alternative Photography Processes Daguerreotype A Contemporary Approach by Jerry Spagnoli Benan ÇOKOKUMUŞ	451
Perde Desen Tasarımlarında Fovist Desen Çözümlemeleri Curtain Pattern Design and Analysis in Fovism Hilal YILDIZ, Fatma Nur BAŞARAN	459
İSMEK'te (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kurslarında) Eğitimi Verilen Deri Giyim Aksesuarlarında Uygulanan Yüzey Süsleme Teknikleri (Istanbul Metropolitan Municipality Art and Vocation Training Courses) Ismek Techniques That Are Used for Producing Leather Accessories Safiye Güzin NURSAÇ KÖPRÜBAŞILI	473

10. Oturum / 10th Session

Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında Yapılan Bireysel Çalgı Eğitimi Derslerinin “Bire Bir” Yapılmasının Önemi The Importance of Applying “Individualy” of the Individual Instrument Lessons Şeyda ÇILDEN, Dr. Gülşah SEVER	481
Viyolonsel Eğitiminde Yay Tekniklerine İlişkin Araştırmalar Researchs on the Bowing Techniques in the Education of Cello Hazel ERCAN, Şebnem ORHAN.....	497
Müziyenin Sahne Performansı Öncesi Psikolojik Hazırlığı Psychological Preparation of Musician for the Stage Performance Memmedali MEMMEDALİYEV	513
Otomatizm Yoluyla Bilinçaltını Yansıtan Üç Kadın: Wijdan Ali, Kikie Crevecoeur ve Marie Vinouse Reflecting Subconsciousness Through Automatism: Wijdan Ali, Kikie Crevecoeur and Marie Vinouse Tuba KINAY GÖR	525
Görsel Sanatlarda Dördüncü Boyut Yorumları Interpretations of Fourth Dimension in Visual Art Onan Onur REİSOĞLU	531

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ | SANAT ve TASARIM
FAKÜLTESİ**

2. ULUSLARARASI SANAT SEMPOZYUMU
2nd International Art Symposium

2015 Kasım
5-7 KASIM
Bildiri Kitabı Cilt 2
Proceedings Book Volume 2

11. Oturum / 11th Session

Küreselleşen Dünyanın Kimlik İnşasında İnternetin Katkısı: Vimeo Web Sitesindeki Türkiye Tanıtımları Using of Web Sites for Construction an Identity in Globalisation Period: Sample of Vimeo Videos for Turkey's Introduction Serkan ÖZTÜRK, Serhat YETİMOVA	11
Kadıköy Belediyesi Resmi Twitter Hesabının İki Yönlü Simetrik İletişim ve Sanat İçerikli Tweetler Yönünden İncelenmesi Analysis of the Kadıkoy Municipality Official Twitter Account in Terms of Two-Way Symmetrical Communication and Art Related Tweets Tüba KARAHİSAR	25
İmaj ve İdeoloji Image and Ideology Rukiye DİLLİ	39
Taşınabilir (Mobil) Akıllı Cihazlardaki Grafikselle Kullanıcı Arayüz Tasarımında Yer Alan İkonların Rolü ve Önemi The Role and Importance of Icons on Portable (Mobile) Smart Devices' Graphical User Interface Design Zahide İdil KANMAZ	47
12. Oturum / 12th Session	
Kemençe İcralarında Yeniden Yorumlama Reinterpretation of Kemençe Performances Beste Esen BİÇER	57
Müziğin İnsan Organizması Üzerine Şifalı Etkileri Healing Effects of the Music on Human Organism Mehriban AĞAYEVA	65
Türk Müziği Ses İcracılığında Klasik Tavrın Özellikleri: Bekir Sıtkı Sezgin Örneği Characteristics of Classical Manner in Performing Vocal Turkish Music: A Case of Bekir Sıtkı Sezgin Özge ŞEN TUNCEL	77

İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Belgesel Filmlerde Görülen Şiirsel Anlatım: Bert Haanstra'nın Çalışmaları Poetic Expression in the Documentary Films After World War 2: Works of Bert Haanstra Şermin TAĞ KALAFATOĞLU, Özkan ÖZ	87
--	----

Malum Manzara That Familiar Landscape H. Esra OSKAY-MALICKİ	97
---	----

13. Oturum / 13th Session

Ağaç Kakma Uygulamalarında Lazer Kullanımı Laser Usage in the Wood Inlay Applications Rahmi ARAS, Cevdet SÖĞÜTLÜ, Fatih ALICI	107
---	-----

Farklı Materyallerin Çiviotu ile Boyanmasından Elde Edilen Renkler Colors Obtained from by Indigo Dyeing of Different Materials H. Sinem ŞANLI, Ümran KAYA	125
--	-----

“Burma” ve “Meşal” Kenarsu Bezemeli Azerbaycan Halıları Azerbaijani Carpets “Burma” and “Meshal” Edge Decoration Ümbülbanu HAMİDOVA	133
---	-----

Türk Geleneksel Sanatında Yaprak Üzerine Minyatür Sanatı Uygulamalarında Ömer Faruk Atabek Etkisi Ömer Faruk Atabek's Influence on Miniature Painting Implementation on Leaves Derya KALDIRIM	143
---	-----

Toplumsal Değişimlerin Modaya Etkisinin Tekstil Sanayisi ve Mesleki Eğitim Özelinde İncelenmesi The Investigation of the Effect of Special Exchanges to Fashion in the Peculiarity of the Textile Industry and Carrier Training Oylum ÖKTEM İŞÖZEN	149
--	-----

14. Oturum / 14th Session

Pop Art ve Ayakkabı Tasarımı Üzerindeki Etkileri Pop Art and Its Effects on Shoe Design Selda GÜZEL, Cem KARAKIZ	165
--	-----

Türk Filmlerinde Erkeksi Kadın İmajının Giysiler Açısından İncelenmesi An Analysis of the Image of Mannish Women in Turkish Films via Clothing Nalan GÜRŞAHBAZ	179
--	-----

Kadınların Giysi Seçimindeki Renklerin Fiziksel Özelliklerine Uygunluğu Women's Choices of Color in Clothing and Their Suitability to Wearers' Physical Attributes Başak BOĞDAY SAYĞILI, Berna YILDIRIM ARTAÇ	195
---	-----

Beypazarı Baskılı Bürgülerinden Çağdaş Yaz Giysi Tasarımları Fatma AYHAN	205
---	-----

15. Oturum / 15th Session

Buldan'da Kara Tezgâhlar ve Desen Tasarımı Black Looms and Design Pattern in Buldan Aysen SOYSALDI, Ebru ÇATALKAYA GÖK	215
--	-----

İstanbul Çağdaş Sanat Gündeminde Tekstil Textile in Istanbul Modern Art Agenda Zehra DOĞAN SÖZÜER	227
---	-----

Akıllı Tekstil Tasarımında Piezo Uygulamaları Piezo Applications in Smart Textile Design Mehmet Zahit BİLİR, Banu H. GÜRCÜM	235
---	-----

İnovatif Teknolojiler ile Geleceğin Kumaşlarını Tasarlamak Designing the Fabrics of the Future by Innovative Technologies Pınar ARSLAN, Banu H. GÜRCÜM	245
--	-----

Tekstil Tasarımında Negatif Poisson Oranına Sahip Materyallerin Kullanım Olanakları Hakkında Bir Çalışma A Study About Opportunities of Auxetic Textile Materials in Textile Design Sertaç GÜNEY	261
--	-----

16. Oturum / 16th Session

Görünen ve Gerçek Algısı Üzerinden, Kendini Görünür Kılma Through the Visible and the Understanding of Reality Making Oneself Visible Müjgan YILDIRIM	273
---	-----

Osmanlı Dönemi Mücevher Geleneğinin Görseller ile Analizi Analysis of the Visual Tradition of Ottoman Jewelry Nilgün ŞENER	287
--	-----

Çağdaş Sanat Paradoksu ve Yeni Alımlama Parametreleri Paradox of Contemporary Art and New Perception Parameters Burçin ÜNAL	299
---	-----

Baskiresimde Çağdaş Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma A Study on Contemporary Practices in Printmaking Selvihan KILIÇ.....	311
--	-----

Güncel Sergilerde Çizginin Düşünsel ve Maddesel Boyutu Line of Intellectual and Material Dimension in the Current Exhibition Ece Nur DEMİR	319
--	-----

17. Oturum / 17th Session

Gıda Reklamlarında Cinsellik: "Fairlife Süt Reklamları" Sexuality in Food Advertisements: "Fairlife Milk Advertising Campaigns" Mithat YILMAZ, Sonnur ÖZDEMİR.....	327
--	-----

Deneyimsel Reklam Sonucunda Viralleşen Reklamların Marka İmajına Etkisi: VW Eğlence Teorisi Örneği The Impact of Advertisements that Have Gone Viral due to Experimental Advertising on Brand Image Gülten ÖZDEMİR	337
--	-----

Uluslararası Ürünlerin Tanıtım Reklamlarında Cinsellik Sexuality in Advertisements of International Products Sonnur ÖZDEMİR, Muhittin KELEK	345
---	-----

Exlibris Sanatında Kadın İmgesinin Kullanımına İlişkin Sanatçı Görüşlerinin Değerlendirilmesi Evaluation of Opinions Regarding the Use of Artists Art Image of Women in Exlibris Sultan BENER, Selma ŞAHİN	355
--	-----

18. Oturum / 18th Session

Anton Ignaz Melling ile Silva Velazquez Gravür Sanatçılarının Yaşam Öyküleri ve 19. Yüzyılda İstanbul'da Gravürlerle Yaşam Sahneleri Biography of Anton Ilgaz Melling and Silva Velazquez and Istanbul's Life Scenes in 19th Century as Reflected on Printmaking by Them Erkan ÇİÇEK	365
--	-----

Canan Beykal'da Fotoğrafın Sanat Malzemesi Olarak Kullanılması Usage of Photography as an Art Material by Canan Beykal Nilüfer ERKAN	377
--	-----

Varoluşun Resimsel İspatı; On Kawara The Picturesque Proof of Existence; On Kawara Ayşe Selcen YÜCELEN	385
--	-----

Ekolojik ve Ekonomik Fayda Modeli Olarak A4 Format Yerine 19x27 Format Kullanımı Ecological and Economic Benefits As A Model A4 Instead Use Format 19x27cm Alper Raif İPEK	391
--	-----

Türkiye’de Fotoğrafın Sanatsal Pazarının Gelişmemesinin Ana Nedenleri ve Bu Konuda Atılması Gereken Adımlar The Reasons Behind the Lack of Creation of Artistic Market of Photography and the Major Steps to Be Taken to Overcome the Issue Coşar KULAKSIZ	399
--	-----

19. Oturum / 19th Session

“Kayıp Yüz”: Olivier de Sagazan’ın Başkalaşım ve Heykelleri “Lost Face”: Transfiguration and Sculptures of Olivier de Sagazan Nurbiye UZ	413
--	-----

Çağdaş Sanatta Anatomi ve Damien Hirst’in Ecorche Heykelleri Anatomy in the Contemporary Art and Ecorché Sculptures of Damien Hirst Ahmet ERTAŞ, Nimet KESER	425
--	-----

Düşünce ve Söylem Ekseninde Milli Sanat National Art in Concept of Thought and Speech Fatih BAŞBUĞ	433
--	-----

Modern Heykelin Paradoksu: Boşluk The Paradox of Modern Sculpture: Space Osman YILMAZ	443
---	-----

Modernizm Dönemi Mimarlıkta Minimalizm Kavramının Yansımaları The Reflectoins of the Concept of Minimalism in the Architecture of Modernist Era Funda KURAK AÇICI, İmran KAVAZ	451
--	-----

20. Oturum / 20th Session

Sanat Eğitiminde Nitelik Sorununun Çözümünde Sanat Eğitimcilerinin Rolü Üzerine The Role of Art Educators in Providing a High Quality Art Education Erdem ÜNVER	463
---	-----

Siyaset, Sanat ve Mitoloji : Emperyalizm Pergamon Zeus Sunağı Frizlerinde İfade Politics, Art & Mythology: Imperialism Expressed on the Friezes of Zeus Altar in Pergamon Didem DEMİRALP	471
--	-----

Belgesel Sinemada Etik Tartismları Ethics Discussions in Documentary Films Ŗermin TAĞ KALAFATOĞLU, Ŗzkan ŖZ	479
Robert Smithson ve Bilim-Kurgu ile EtkileŖimi Robert Smithson and His Interaction of Science Fiction Yasemin SARI BAYER	491
Grafik Tasarım ŖrŖnlerinin Televizyon Haberlerinin AnlaŖılırlıĐına Etkisi The Effect of Graphic Design Materials on Comprehensibility of News Telecast Ŗzcan DEMİR	503
Temel Tasarım - YŖzeyden BiĐime Adımlar-“Tangram ŖrneĐi” Basic Design- Steps to the Surface Format- “Tangram Sample” H.Alp ULUDERE	513
Olafur Elisson Dev Kaleidoskopu Giant Kaleidoscope of Olafur Elisson Bora BAYER	531

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BELGESEL FİLMLERDE GÖRÜLEN ŞİİRSEL ANLATIM: BERT HAANSTRA'NIN ÇALIŞMALARI

POETIC EXPRESSION IN THE DOCUMENTARY FILMS AFTER WORLD WAR II: WORKS OF BERT HAANSTRA

Yrd. Doç. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU*

Özkan ÖZ**

ÖZET

İkinci Dünya savaşının sona ermesinin ardından sinemada farklı akımlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi belgesel yapımlara benzeyen kurmaca filmlerdir. Yeni gerçekçiliğin hâkim olduğu bu yapımlar setlerin inşa edilmesine ihtiyaç duymadan savaşın yıkıma uğrattığı, harabe haline gelen şehirleri mekân olarak kullanmıştır. Böylelikle savaşın yıkıcı etkisi filmlere dekor olmakta ve yaşattığı deneyim yeniden inşa edilmektedir. Yeni gerçekçi akım İtalya'dan Fransa'ya, Almanya'dan İsveç'e yönetmenlerin çeşitli ses getiren yapımlarına kaynaklık etmiştir. Bu yapımlarda savaş zamanı belgesellerinin etkisi görülmektedir.

Bu dönemde görülen bir diğer akım da belgesel yapımlarda görülen şiirsel anlatımdır. Savaşın getirdiği yıkıma, yarattığı insanlık dramına ve yaşanan kayıplara odaklanmak yerine bu yapımlarda, yönetmenlerin yaşadıkları çevredeki güzelliklerin ana tema olduğu görülmektedir. Belgesel filmlerdeki bu şiirsel yaklaşımın İkinci Dünya savaşı sırasında çıktığı ve sonrasında da devam ettiği görülmektedir. Yönetmenlerin işlediği konular da çevrelerindeki doğa güzelliklerinden çalışma hayatının üretkenliğine doğru çeşitlilik göstermiştir. Şiirsel anlatım çerçevesinde yapımlarını gerçekleştiren yönetmenlerin filmlerini genellikle tek başlarına gerçekleştirdikleri ve bunların kısa filmler oldukları görülmektedir.

Bu bildiri, şiirsel anlatımın izlerini Hollandalı kurmaca ve belgesel film yönetmeni olan Bert Haanstra'nın yapımları çerçevesinde ele almaktadır. Kariyerine ressam olarak başlayan ve fotoğrafla ilgilenen yönetmen, gerçekleştirdiği yapımlarla şair yönetmenler içerisinde yerini almaktadır. Haanstra'nın belgesel yapımlarını detaylı bir şekilde incelemek belgesellerde şiirsel anlatımın nasıl gerçekleştirildiği konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Anahtar Kelimeler: yeni gerçekçilik, şiirsel anlatım, belgesel yapımlar, Bert Haanstra, şair yönetmen.

ABSTRACT

After the World War II different movements came out in the area of cinema. One of them is fiction films which looks like documentaries. These productions which neo-realism dominates used the cities which ruined by war as set without a need of building new ones. In this way the destructive effect of war becomes décor to the films and the experience that it gave had been rebuilt. Neo-realism became a resource to outstanding productions of some directors from Italy to France, from Germany to Sweden. In these productions the effect of wartime documentaries can easily be seen.

In this period, poetic expression is another trend in documentary productions. In these productions main thema is the beauties around the surroundings of directors's lives instead of focusing on demolition caused by war, humanity tragedy and the losses. This poetic approach in documentary films is being observed during World War

* Ordu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü, tagsermin@gmail.com

** Anadolu Üniversitesi, İletişim Bilimleri Fakültesi, ozkanoz@hotmail.com

2 and after the war. The subjects that the directors work vary from natural beauties to work life productivities. We can easily observe that the productions of the filmmakers who made their films in the framework of poetic expression are short films and made by themselves.

This paper deals with the trace of poetic expressions in the frame of Bert Haanstra's productions as a fiction and documentary filmmaker. Whom he begins his career as a painter and then interested in photography takes part among the poet directors. Examining the documentaries of Haanstra in a detailed way gives important clues about realizing the way of poetic expression.

Keywords: neo-realism, poetic expression, documentary film, Bert Haanstra, poet director.

GİRİŞ

Sinema 20. yüzyılın sanat biçimi olarak doğmuştur. Hauser'in^{***} ifadesiyle kitle için sanat yapma yolunda atılan ilk adım olan sinema, izleyicisine sanatta geleneksel ve tanıdık olan formlara karşı çıkan daha deneysel girişimlerin gerçekleştirildiği bir zamanda radikal bir şekilde farklı bir deneyim yaşama fırsatı vermiştir. Resimde Paul Cézanne'nin hem skandal hem de başarı olarak nitelenen çalışmaları yeni yüzyılın yeni ve farklı olan sanat anlayışının temsilcisidir. Müzik dünyasında Claude Debussy'nin formsuz olarak ifade edilen çalışmaları büyük sansasyona yol açmıştır. Edebiyatta romantizmden realizme doğru bir dönüşüm gerçekleşmektedir. Gustave Flaubert, Georges Sand, Victor Hugo ve Honoré de Balzac; natüralizmin öncüsü Emile Zola; şiirde Charles Baudelaire, Stephane Mallarmé, Paul Verlaine ve Arthur Rimbaud 20. yüzyılın edebi anlatımını etkileyen isimler olmuşlardır^{****}.

Sinemanın Avrupa ve Kuzey Amerika'da hızla yayıldığı 1894-1897'lerde yapımların ağırlıklı olarak belgesellerden oluştuğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak, çekim setlerine ve aktörlere ihtiyaç duyulmaması, üretim sürecinin daha kolay ve ucuz olması gösterilebilir. Sinemanın öncülerinden olan Fransız Lumière kardeşler dünyanın dört bir yanına Alexandre Promio gibi kameramanlarını göndermektedirler. Avrupa, Kuzey ve Orta Amerika, Asya ve Afrika kıtalarında çeşitli ülkelere gidilmekte, buralarda gündelik hayatı yansıtan çekimler gerçekleştirilmektedir. Bu kameramanlar bin iki yüz civarında film çekmişlerdir. Sinemanın diğer ülkelerdeki öncüleri de Lumière kardeşlerin takip ettiği yola benzer bir yol izlemiştir. Kameramanlarını farklı ülkelere göndererek buralarda çekimler yapmalarını sağlamışlardır. İngiltere'de Robert Paul, 1897 yılında sinematograf H. W. Short'u Mısır'a göndermiştir. Short, Mısır'da Bir Arap Bıçak Bileyicisi İş Başında'yı (An Arab Knife Grinder at Work) çekmiştir. Paul da İsviçre'de aynı yılın Temmuz ayında bir düzine film çekmiştir. Bunların içerisinde Bir Laponyalının Ren Geyiğini Beslemesi (A Laplander Feeding his Reindeer) isimli çalışması da bulunmaktadır. Amerika'da Edison'un Şirketinde çalışan James H. White 1897-1898 yıllarında Meksika (Meksika'da Pazar Sabahı- Sunday Morning in Mexico), Amerika'nın batısı, Havaii, Çin ve Japonya'da (Japon Kayıkları-Japanese Sampans) on ayın üzerinde zaman geçirerek çekimler gerçekleştirmiştir^{*****}.

Bu seyahat günlükleri şeklindeki yapımlar belgesel sinemanın öncüleri arasında yer

*** Arnold Hauser, *Sanatın Toplumsal Tarihi*, Çeviren: Yıldız Gölönü, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1984, s.7.

**** Richard M. Barsam, *Non-Fiction Film A Critical History*, Indianapolis: Indiana University Press, 1992, s. 5-6.

***** Eric Rhode, *A History of the Cinema From Its Origins To 1970*. London: Penguin Books, s. 15-16; Nowell Geoffrey Smith, (1996). *The Oxford History of World Cinema*, New York: Oxford University Press, 1976, s. 156.

almaktadır. Bunların yanı sıra sinemanın ilk yıllarında çekilen haber filmleri de belgesel geleneğinin öncülerindedir. Bu yapımlara örnek olarak Rusya’da Çarın taç giymesine ilişkin çekilen haber filmleri verilebilir. Bunların içerisinde Lumière’lerin 1896 Mayıs’ında Çar ve Çariçenin Kiliseye Girişleri isimli filmleri de bulunmaktadır (Czar et Czarine entrant dans l’église de l’Assomption-’Tsar and Tsarina entering the Church of the Assumption). Ayrıca sportif etkinlikler de bu yapımlarda ele alınan popüler konular içerisinde yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde de hızla bunlara benzer yapımlar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Japonya’da Tsunekichi Shibata 1897’de Tokyo’nun alış-veriş bölgesi Ginza’da filmler çekmiş; Brezilya’da Alfonso Segreto 1898 yılında haber ve aktüalite filmleri çekmeye başlamıştır *****.

Sadow (Edison, 1894), Dover’daki Dalgalı Deniz (Rough Sea at Dover, Paul-Acres, 1895) ya da İşçilerin Fabrika’dan Çıkışı (Workers Leaving the Factory, Lumière, 1895) gibi dünyanın farklı ülkelerinde çekilen ilk filmlere bakıldığında bunların belgesel değerinde olduğu, bilgi aktarmak açısından son derece önemli oldukları görülmektedir. Kracauer’in (1976) ifadesiyle bu yapımlarla “hayatın bu kontrolsüz anlarında, sonsuza kadar kaybolup gidebilecek olan karmakarışık geçicilik, kamera aracılığıyla erişilebilir kılınmıştır”. Ancak bu yapımlarda belgesel geleneğinin tam olarak var olduğunu söylemek için henüz erkendir. Belgeselin bir tür olarak anlatım olanaklarını keşfetmesi ve ilkelerinin ortaya konulması için farklı örneklerin ortaya çıkması ve öncülerin gerçekleştireceği çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır *****.

Sinema giderek popüler bir eğlenceye dönüşürken yapımların da çeşitliliği artmıştır. Filmler ele aldıkları konulara göre gruplandırılmaya ve bu grup filmler de bir arada gösterilmeye başlanmıştır. Örneğin İngiltere’de göstericiler Queen Viktorya’nın Yıldönümü (Queen Victoria’s Jubilee, 1897) olayını ele almak için beş ya da altı filmi gruplamaktadırlar. Genellikle bu filmlerin her biri bir çekimden meydana gelmekte olup, her bir filme ara yazı eşlik etmektedir. Ayrıca sözlü açıklamalar yapan birinin de gösterime eşlik etmesi yapımların bir parçası olmuştur *****.

1901-1905 yılları arasında konulu filmlerin yükselişiyle birlikte kurmaca olmayan yapımlar sinemalardaki ağırlıklarını kaybetmişlerdir. Bu durumda endüstri uygulama pratiklerini yeniden gözden geçirmiştir. Haber filmlerinin kurmaca filmler karşısında çok kısa sürede eskimesi; dağıtıcılar ve göstericiler için ticari değerini kaybetmesine neden olmaktadır. Bunun önüne geçmek için haber filmleri haftalık olarak yapılmaya başlanmıştır. Pathé Journal 1908 Paris’te başlamış daha sonra tüm Fransa, Almanya, ve İngiltere’de dağıtıma geçmiştir. Amerika’da da benzer yapımlar gerçekleştirilmiştir*****.

Birinci Dünya Savaşı zamanında belgesel filmler bilgi ve propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Savaş yıllarında sivil kameramanlar yerlerini askeri kameramanlara bırakmışlardır. Savaşın sona görüntülere eşlik eden sözlü açıklamaların olduğu yapımlar dünya çapında yayılmaya devam etmiştir. Eski başkan Theodore Roosevelt 1914 yılının sonlarında Büyük Nehrin Keşfi (The Exploration of a Great Rive) isimli yapıma konuşmasıyla eşlik etmiştir. Martin E. Johnson kariyerine filmlere konuşmayla eşlik eden bir kişi olarak başlamış daha sonra

***** Nowell-Smith, age, s. 157.

***** Nilgün Abisel, Popüler Sinema ve Türler. Birinci basım, İstanbul: AlanYayıncılık, 1995, s. 35; Siegfried Kracauer, Theory of Film, New York: Oxford University Press, 1976, s. 31; Nowell-Smith, age, s. 157.

***** Nowell-Smith, age, s. 158.

***** Nowell-Smith, age, s. 158.

1918 yılında Cannibal Adaları Arasında (Among the Cannibal Isles) isimli belgesel yapımı gerçekleştirmiştir. Bu yapımlar yerlerini zaman içinde konuşmacının yerini ara başlıkların aldığı belgesellere bırakmışlardır *****.

Seyahatlere ilişkin çekilen filmler 1920'li yıllara gelindiğinde, Robert J. Flaherty'nin Kuzeyli Nanook (Nanook of the North, 1922) isimli yapımının ve benzerlerinin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. John Grierson'un belgeselin babası olarak nitelendirdiği Flaherty, gerçek hayatın gözlemlenmesi ve kayıt edilmesini gerçekleştirmiştir. Kuzeyli Nanook filminde Flaherty, gerçek hayatın perdelere yansıtılması için her türlü çabanın sarf edildiğini ifade etmektedir. Burada vurgulanan kontrast kurmaca olan filmlerde var olan senaryonun, aktörlerin ve dekorun belgesel yapımlarda yer almadığıdır. Kurmaca filmlerde "gerçek hayatın perdelere taşınması için her türlü çaba"dan farklı olarak hayal gücünün, fantezinin ve mitlerin perdelere taşınması çabasının öne çıktığı ifade edilmektedir *****.

Araştırmacıların kimisinin ilk belgesel film olarak nitelendirdiği Kuzeyli Nanook'tan sonra benzer keşif belgesellerinin yapıldığı görülmektedir. Uzak bölgelerde yaşayan insanları konu alan bu yapımlara gösterilen ilginin zamanla azaldığı, farklı ülkelerde gerçekleştirilen konu olarak da toplumsal sorunlardan daha soyut anlatıma başvuru olan avant garde yapımlara kadar çeşitlenen bir ilginin varlığı dikkatleri çekmektedir. Belgesel film alanı hem konu hem de bunların ele alınışında yönetmenlerin geliştirdiği farklı biçimlerle zenginleşmiştir.

Barnouw ***** belgeselleri ele aldıkları konular ve buldukları dönemin özelliklerine göre çeşitli türler altında değerlendirmektedir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde gerçekleştirilen belgesel yapımları keşif belgeselleri, muhabir geleneğindeki belgeseller, resim geleneğindeki belgeseller ve İngiltere'de John Grierson'un başını çektiği savunucu belgeseller olarak sınıflandırmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda çekilen savaş belgesellerini, savaş sonrası savaş suçları üzerine çekilen belgeseller takip etmiştir. Çalışmanın odaklandığı şiirsel anlatımı benimseyen belgesel filmlerin ortaya çıkışı savaş yıllarına denk gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurmaca Olmayan Yapımlar

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki on beş yıllık dönemde kurmaca olmayan yeni bir film türü Avrupa, Asya ve Kanada'da ortaya çıkmıştır. Yapımlar seçilen konular, biçim ve kalite açısından büyük bir çeşitlilik taşımaktadır. Bu farklılıklara rağmen yönetmenlerin paylaştıkları ortak bir amaç bulunmaktadır. Bu da; Grierson'un belgesel film yapımı ilk önce yurtsever daha sonra sanatçı olarak gören anlayışının ve savaş zamanı propaganda filmlerinin konularına yaklaşımlarının ötesini keşfetmektir. Savaştan galip çıkan ülkelerin yönetmenleri film çalışmalarına kaldıkları yerden hızlı bir şekilde devam etmişlerdir. Mağlup ülkelerin yönetmenleri ise bu konuda diğerlerinden daha şanssız bir konumdadır. Bu dönemde en fazla sayıda ve en etkili filmlerin İtalya, Belçika ve Fransa'da üretildiği gözlemlenmektedir. Asya'daki duruma bakıldığında, kurmaca olmayan film üretiminin savaştan önce olduğu gibi savaştan sonra da ağırlıklı olarak Hindistan ve Çin'deki yönetmenler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Farklı ülkelerde gerçekleştirilen çok çeşitlilikteki bu kurmaca olmayan yapımlar, alana zenginlik katmanın yanı sıra bu yapımların değişen durumlara uyum sağlamanın ve bu belgesel çalışmaların toplumsal yeniden yapılanma

***** Nowell-Smith, age, s. 160; Barsam, age, s. 32.

***** William Rothman, Documentary Film Classics, New York: Cambridge University Press, 1997, s. 1.

***** Erik Barnouw, Documentary: a history of the non-fiction film, Revised edition, New York: Oxford University Press, 1993.

sürecinde sahip oldukları gücün de ispatçılarıdır *****.

Savaş sonrasında ortaya çıkan film akımlarından biri belgesel benzeri kurmaca filmleridir. Savaşın geride bıraktığı harabe şehirler, bu türde yapımların gerçekleştirileceği mekânların herhangi bir dekora ihtiyaç kalmadan hazır olmalarını sağlamıştır. Yeni gerçekçilik olarak isimlendirilen bu hareket, dünya çapında gerçekçi sinemanın gelişimi ve yaygınlaşması açısından büyük etkide bulunmuştur.

Hareketin başlıca amacı, sosyal gerçekliğin nasıl yansıtılacağıdır. 1940'ların başında Alessandro Blasetti, Vittorio De Sica ve Cesare Zavattini'nin çalışmaları yeni gerçekçi akımının habercisidir. Robert Rossellini'nin Roma Açık Şehir (Roma, Città Aperta, 1945) ve Vittorio de Sica'nın Kaldırım Çocukları (Sciuscià, 1946) bu akımı başlatan filmlerdir. Bu akım yaygın bir şekilde diğer ülkelerde de takip edilmiştir. Fransa'da René Clément'in Demiryolu Savaşları (Bataille du Rail, 1945), Almanya'da Wolfgang Staudte'un Katiller Aramızda (Die Mörder Sind Unter Uns, 1948) ve İsveç yapımı Fred Zinnemann tarafından yönetilen Arama (The Search, 1948) yeni gerçekçi filmlere örnek olarak verilebilir *****.

Yeni gerçekçi filmler, gerçekliğin filme alınışında yeni anlatım olanaklarını denemiştir. Bunu yaparken de geleneksel olarak var olan kurmaca filmlerle kurmaca olmayan filmler arasındaki sınırları ortadan kaldırmaktadırlar.

Millicent Marcus yeni gerçekçi filmlerin yazılı olmayan kurallarını şu şekilde sıralamaktadır: Dış mekân çekimleri, uzun çekimler, rahatsız edici kurgu, doğal ışık, orta ve geniş açılı çekimler, zaman ve mekân sürekliliğine edilen dikkat, güncel ve gerçek hayattan alınan konular, oyuncu olmayan insanların kullanılması, yapmacık olmayan açık uçlu bir senaryo, işçi sınıfından kahramanların kullanımı, diyalogda argo kullanımı, izleyicinin aktif katılımı ve sosyal eleştiriyi yer verilmesi.*****.

Yeni gerçekçi filmlerde sıklıkla yukarıda ifade edilen teknik karakteristikler vurgulanmakla birlikte, bunlar her filmde yer almamaktadır. Araştırmacılar filmlerdeki ortak ruh halinden dolayı stil olarak birbirinden farklı olan filmleri bir başlık altında toplamaktadırlar. Bu filmler sahip oldukları belgeselvari görünümüne karşın senaryo ve aktör kullanmaları nedeniyle belgesel yapım alanının dışında yer almaktadırlar. Kurmaca olan filmlerde gerçekliğin öne çıktığı akımın yanı sıra o dönemdeki bir diğer eğilim de belgesel filmlerdeki şiirsel anlatımdır. Şiirsel belgesellerin modernist ve avant-garde hareketlerle bağlantıları bulunmaktadır. Bu yapımlarda özneliliğin geçici ve parçalanmış doğası ön plana çıkarılmaktadır. Gözlemsel belgesellerdeki bariz kesinliklerden ziyade deneyimin belirsizliğine vurgu yapılmaktadır. Bu yaklaşım, belgeselin bir bütün olarak epistemolojik temeli üzerine bir yorumlama biçimi olarak değerlendirilebilir. Şiirsel yaklaşımda gerçekliğin farklı yönlerinin estetik ifadesi ana odak noktası haline gelmiştir *****.

Belgesel film yapanlar savaşın yarattığı acılardan uzaklaşarak etraflarındaki doğal güzelliklere yönelerek kısa yapımlar ortaya koymuşlardır. Bu akım aslında savaş sırasında tarafsız kalmış olanlar ülkeler ile işgal altındaki ülkelerde başlamıştır. Bunda çeşitli faktörler etkili olmuştur. Örneğin İsviçre'de otoriteler, ülkenin tarafsızlığını korumakta çok dikkatli

***** Barsam, age, s. 255.

***** Barnouw, age, s. 185; Laura E. Ruberto, Kristi M Wilson, Italian Neorealism an Global Cinema, Michigan: Wayne State University Press., 2007 s. 1; Barsam, age, s. 255.

***** Aktaran, Ruberto, Wilson, age, s. 7.

***** Paul Ward, Documentary: The Margins of Reality, New York: Columbia University Press, 2005, s. 14.

davranmaktadırlar. Bu açıdan filmleri dikkatli bir şekilde incelemekte, provokasyona yol açabilecek unsurların olmaması konusunda değerlendirmede bulunmaktadır. Arne Sucksdorff isimli yönetmen savaş zamanı tarafsızlığına uygun doğaya, vahşi yaşama ve insanın bunlarla ilişkisini ele alan konulara eğilen yapımlar ortaya koymuştur *****.

İngiltere’de, İkinci Dünya Savaşı sırasında Humphrey Jennings’in Britanya’yı Dinle (Listen to Britain, 1942), Yangınlar Başlatıldı (Fires Were Started, 1943), ve Timothy İçin Bir Günlük (A Diary for Timothy, 1945) isimli yapımları, yönetmen olarak kariyerinin en parlak dönemine işaret etmektedir. Ayrıca bu belgesel filmler görüntüleri ve kurgusal yapısıyla John Grierson’un belgeselin sosyal amacına yaptığı vurguya karşı çıkan şiirsel sitilin önde giden örneklerindedir. Savaştan sonra, bu şiirsel yaklaşım, Grierson’un belgesel anlayışına karşı çıkan bir grup genç yönetmen üzerinde etkide bulunmuştur *****.

Avrupa’da savaş sonrası dönemde üretilen diğer yapımlara bakıldığında bunların kişisel stillerin ve şiirsel yaklaşımın öne çıktığı filmler olduğu görülmektedir. Belçika’da Henri Storck, kırsal yaşamın özellikle de köy hayatının güzelliklerini ele alan filmler gerçekleştirmiştir. Bu konuları işleyen filmleri sayesinde otoritelerden projeleri için onay alabilmiş ve ham film temin edebilmiştir. Fransa’da Georges Rouquier, Storck’un filmlerine benzer şekilde çiftlik yaşamını ele alan yapımlar ortaya koymuştur. Mevsimlerin değişimi, hayvanları, bitkilerin büyümesini ve çiftlik yaşamından çeşitli detayları ele aldığı filmlerinde hızlandırılmış görüntülere de yer vermektedir *****.

Ele alınan konulara kişisel yaklaşımların ön planda olduğu bu filmler, genellikle yalnızca bir kişinin eseridirler. Bireysel yaklaşımlar ön plandayken bunun ekonomik oluşu da yapımların sınırlı sayıdaki kişiyle gerçekleştirilmesinde önemli bir nedendir. Şiirsel yapımlar diğer akımlarda olduğu gibi farklı ülkelerde farklı yönetmenlerce ortaya konulan çalışmalarla devam etmiştir. Bu yönetmenlerden biri de Hollanda’dan Bert Haanstra’dır *****.

Bert Haanstra ve Belgesel Film Çalışmaları

Hollanda sineması uzun bir zaman belgesel film yapımıyla ilişkilendirilmiş olup, iki büyük belgeselciyi yetiştirdiği ifade edilmektedir: Bunlardan birinin Joris Ivens diğerinin de Bert Haanstra olduğu belirtilmektedir. Fotoğraf üzerine eğitim alan Bert Haanstra, 1916 yılında Hollanda’da dünyaya gelmiş, film çalışmalarına otuzlu yaşlarında başlamıştır. Uluslararası düzeyde en çok tanınan Hollandalı yönetmen olarak ifade edilen Haanstra, özellikle şiirsel kısa belgesel filmleriyle bilinmektedir. Hollanda’nın doğal, kültürel ve endüstriyel görünümünü seyirciye aktarmakta olan Haanstra’nın, Herman van der Horst’la birlikte Hollanda Belgesel Okulunun en önemli temsilcisi olduğu ifade edilmektedir. Ancak ortada gerçekten bir okul ya da organizasyon olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Bu, Hollanda kaynaklı belgesel yapımların 1950’li yıllarda uluslararası festivallerde elde ettiği başarılar üzerine, eleştirmenlerin 17. yüzyıl Hollanda resmine atfen ortaya attığı bir sınıflandırmadır. O dönemin resimlerinin ana unsurlarının Haanstra ve çağdaşlarının çalışmalarında görülmesi, bu yapılan benzetmenin öylesine gerçekleştirilmediğini kanıtlamaktadır *****.

***** Ruberto, Wilson, age, s. 7; Barnouw, age, s. 189; Barsam, age, s. 255-256.

***** Jim Leach, The Poetics of Propaganda, Documenting the Documentary Close Readings of Documentary Film and Video, (Barry Keith Grant, Jeannette Sloniowski eds), Michigan Wayne State University, 2014, s. 141.

***** Barnouw, age, s. 190.

***** Barnouw, age, s. 190.

***** Jan Pieter Everaerts, Glass, The Cinema of Low Countries, (Mathijs, Ernest, ed) London:

Su, gökyüzü, doğa manzarası ve insanlar, kısaca gündelik hayatın parçası olan öğeler Haanstra'nın çalışmalarında özellikle göze çarpmaktadır. Hollanda'nın Aynası (Mirror of Holland, 1950) isimli yapımında bu yaklaşımını şiirsel uç noktalara taşımaktadır. Haanstra bu çalışmasında, Hollanda toplumu ile tabiatı özellikle de suyu kontrol altına almakta verilen mücadeleye, mücadelenin ülkeyi ve yaşayanların hayatlarını şekillendirmesine duyduğu ilgiden yola çıkmaktadır. Filminde her şeyin sudaki yansımalarını çekmiş olup, cisimler baş aşağı görülmektedir. Haanstra kamerasını baş aşağı çevirerek görüntünün düzgün görünmesini de sağlamaktadır. Film Cannes'da Altın Palmiye kazanırken, Hollanda'da geniş bir izleyici kitlesine erişmeyi başarır. Sonraki filmi Her Şey Akar'da (Everything Flows, 1951) Hollanda'daki her zaman var olan akış hareketine odaklanmakta ve kısa film şiiri örneği ortaya koymaktadır *****.

Haanstra çoğu filminde ana tema olarak toplumda ne değişiklik olursa olsun, hayatın sürekliliğini işlemektedir. Flemenk Sanat Bakanlığı tarafından Rembrandt'ın doğumunun üç yüz ellinci yılı için Haanstra'nın görevlendirildiği bir yapım olan Rembrandt, İnsanların Ressamı (Rembrandt, Painter of People, 1957) isimli filminde ressamın hayatını ve çalışmalarının önemini portreleri ve meşhur Gece Nöbeti (Night Watch) isimli tablosundan detaylarla ele almaktadır. Haanstra, 1950'li yıllarda çeşitli şirketlerin ya da hükümetin görevlendirmesiyle belgesel yapımlar gerçekleştirmiştir. Bunların içerisinde Shell için Deneme Sondajı (Trial Drilling) ve Petrol Arayışı'nı (The Search for Oil) 1954 yılında çekmiştir. 1955 yılında denizden toprak kazanımı ve Zuiderzee'de baraj yapımına ilişkin Ve Artık Deniz Yoktu'yu (And the Sea was No More) gerçekleştirmiştir. Zudierzee'de yok olan folklorla ilişkin de nostaljik bir özlemi içeren filminden sonra 1961 yılında Hollanda hükümeti tarafından görevlendirildiği Delta Safhası (Delta Phase I, 1961-62) isimli yapımı çekmiştir. Bu belgeselde de deniz, odaklanılan ana öğe olup; Güney Hollanda'yı sellere karşı korumak üzere gerçekleştirilen baraj ve set kurma çalışmaları ele alınmaktadır. Çeşitli ödüller kazanan bu yapımı suya karşı mücadeleyi ele alan bir diğer yapım Suyun Sesi (The Voice of The Water, 1966) takip etmiştir *****.

Haanstra'nın çalışmaları görüntülerin iyi düşünülmüş kompozisyonu ve ritmik kurgu stiliyle karakterize edilebilmektedir. Bu stili en yüksek noktasına çıkardığı filmi olarak Oscar ödülü kazanmış olan Cam (Glass, 1958) gösterilmektedir. Oscar kazanan ilk Hollandalı yönetmen olan Haanstra filminde, bir cam fabrikasındaki cam üfleyicilerinin çalışmalarını ele almaktadır. Film Oscar'ın yanı sıra Berlin Gümüş Ayı dâhil olmak üzere toplamda on üç ödül kazanmış ve tüm dünyada dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Haanstra filmde makinaların el işçiliğinin yerini almasını ancak ortaya çıkan kargaşayı düzenlemek için yine insan eline olan ihtiyacı göstermektedir. Filmin görüntülerine caz müziği eşlik etmekte olup, görüntülerin cam üfleyicilerin yanaklarına ve el hareketlerine odaklandığı görülmektedir. İşçilerin şişen yanakları hareket eden elleri farklı şekillerde camların ortaya çıkmasını sağlarken müzikle yakalanan uyum dans hareketlerini anımsatmaktadır. Deneysel film şiiri olarak ifade ettiği filminde Haanstra, cam üfleyicilerinin kum, ateş ve hava ile ortaya koydukları ürünlere olan hayranlığını sergilemektedir. Yönetmen, Cam filminde önce, bir cam fabrikası tarafından aynı konuda bir film yapmak üzere görevlendirilmiştir. Cam Hakkında Konuşuyoruz (Talking About Glass, 1958) filminin çekimlerinde Haanstra cam üfleyicilerinin geleneksel

Wallflower Press, 2004, s. 71; Barnouw, age, s. 191; Kees Bakker, Bert Haanstra, Encyclopedia of the Documentary Film 3-Volume Set, (Ian Aitken, ed). New York: Routledge, 2006, s.180.

***** Everaerts, age, s. 72; Bakker, age, s. 180.

***** Henkten Berge, Bert Haanstra: Filmamker, Magician, Wizard, <http://www.berthaanstra.nl/english.html>, 1998; Everaerts, age, s. 73.

yöntemle cam üretmelerinin görsel güzelliğini keşfetmiştir. Yirmi beş dakikalık eğitim ve tanıtım filmini gerçekleştirirken üretim sürecinin makineleşmesinin sonucunda ortaya çıkan sorunları da gözlemlemiştir*****.

Everaerts (2004) Haanstra'nın Glass filminde geleneksel üretim biçimine olan sevgisini göstermenin yanı sıra üretimin otomatik olarak gerçekleştirilen kısmını ele alırken daha analitik bir yaklaşım sergilediğini ifade etmektedir.

Taşıma bandında beliren görüntüler daha soğuktur (kırmızı yerine mavi) ve caz müzik yerini monoton, bantta geçip giden şişe sayısını işleyen mekanik sayı sayan makineye bırakmıştır. Filmin bu bölümünde Haanstra daha önce gözlemlediği kazayı yeniden canlandırmıştır. Haanstra Glass'ı modern zamandaki iş ve endüstri pratikleri üzerine bir yorumlamaya dönüştürmüştür. Otomatik kışkacın kırık şişeyi almakta başarısız olduğunda, aynı sayının -5336- giderek artan bir uyarı tonunda sürekli tekrar etmesiyle Haanstra filme dram da eklemiştir. Bir işçi hatayı manuel olarak düzelttiğinde sayma işlemi daha sakin bir tonda devam etmektedir. Mekanik seslerde ve şişelerin taşıma bandındaki hareketinde mizahi bir yön de bulunmaktadır. Bu mizahi yaklaşım, eleştiri ve sevgi arasındaki kontrastı dengelemekte; filme zarif bir ikincil anlam aşılama ve (Rus montaj sivilinden etkilenen) hızlı tempo filmi son derece keyifli hale getirmektedir*****.

Haanstra, 1960'lı yıllarda gerçekleştirdiği filmlerinde insanların davranışlarına mizahi ve ironi içeren bir şekilde odaklanmaktadır. Hayvanat Bahçesi (Zoo, 1962), İnsan Flemenkili (The Human Dutch, 1963) ve Maymun ve Süper-maymun (Ape and Superape, 1972) isimli yapımlarında insan davranışları ve hayvanların davranışları arasındaki paralellikler ele alınmaktadır. Bu benzerlikler insanları incitmeden onları güldürecek şekilde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımı sayesinde de yapımları hem televizyon hem de sinemalarda son derece başarı kazanmıştır*****.

Haanstra insanlar ve hayvanlar arasındaki benzerliklere odaklanan yapımların yanı sıra hayvanları gözlemlediği belgesel çalışmalar da gerçekleştirmiştir. Doğa aşığı olan yönetmen küçük bir ekiple Flemenk parkları üzerine bir film gerçekleştirmek üzere görevlendirilmiştir. Hollanda'daki Ulusal Parklar'ı (National Parks in Holland, 1978) çektikten sonra 1980'li yıllarda şempanzeler ve gorillere ilişkin filmler (Şempanze Ailesi, Family of Chimps; Bir Goril İçin Anıt, Monument for a Gorilla) yapmıştır. Haanstra son yıllarında öğrencileriyle birlikte çeşitli filmler gerçekleştirmiştir. UNICEF tarafından Gana Çocukları (Children of Ghana) isimli film için görevlendirilmiştir. Bu yapım, Üçüncü Dünya ülkelerindeki çocuklar üzerine on üç filmlik bir seri olarak düşünülen serinin ilk filmidir. Hayatının son yıllarını çeşitli projeleri ve arkadaşlarının çalışmalarının kurgularını gerçekleştirmeye adanmış Bert Haanstra, 1997 yılında 81 yaşındayken ölmüştür*****.

SONUÇ

Belgesel yapımlar sinemanın ilk yıllarından itibaren konulara yaklaşımları ve bunları seyirciye aktarma biçimleri açısından kurmaca filmlerden farklı bir eğilimi yansıtmaktadırlar. Belgesel filmlerin öncüsü olarak sinemanın ilk yıllarında seyahat günlükleri ve haber filmleri dikkatleri çekmektedir. Bu yapımlarda dünyanın dört bir tarafına giden kameramanların

***** Berge, age; Everaerts, age, s. 69.

***** Everaerts, age, s. 70.

***** Berge, age; Bakker, age, s. 180.

***** Berge, age; Bakker, age, s. 180.

çektikleri görüntüler seyirciyle buluşmaktadır. Sinemanın giderek popülerleşmesi sürecinde filmlerin de çeşitliliği artmış ve belgesel yapımlar, sinemanın ilk yıllarında sahip oldukları ağırlığı zaman içerisinde kaybetmişlerdir.

Belgesel filmlerin tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları dönüşüme bakıldığında, farklı dönemlerde farklı konuların ön plana çıktığı görülmektedir. Savaş dönemlerinde yapımların üzerinde savaşın yoğun etkisi varken, uzak bölgelerde yaşayan insanların hayatına olan ilgi keşif belgeselleri türündeki yapımların yaygın bir şekilde üretilmesini beraberinde getirmiştir. Avant garde akımlar belgesel yapımlarda resim geleneğinin ağır basmasına neden olurken, toplumsal gelişmelerden etkilenen belgesel sinema, toplumsal hayatı etkileyen sorunlara odaklanma yolunu seçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın genel olarak sinemaya etkisine bakıldığında kurmaca filmlerde gerçekçiliğin öne çıktığı ve belgesel etkisindeki yapımların üretildiği görülmektedir. Yeni gerçekçi akım olarak ifade edilen bu film anlayışı, İtalya başta olmak üzere tüm dünyada gerçekçi sinemanın gelişimi ve yayılmasına ön ayak olmuştur. Toplumsal sorunların gerçekçi bir biçimde alındığı bu yapımlar her ne kadar bir birlerinden farklı unsurlar taşısalar da sahip oldukları benzer ruh halinden dolayı aynı kategori altında değerlendirilmişlerdir. Yeni gerçekçi akımda yer alan filmlerdeki belgeselvari yaklaşıma karşın, bunların belgesel geleneği dışında kaldıkları da açıktır.

İkinci Dünya Savaşı'nın belgesel filmlere olan etkisine bakıldığında savaş üzerine çekilen filmler, propaganda filmleri, savaş sonrası savaş suçları üzerine çekilen belgeseller ve şiirsel yaklaşımı benimseyen belgesellerin ortaya çıkışı olduğu görülmektedir. Çalışmanın odaklandığı şiirsel yaklaşımdaki belgesellere bakıldığında da bunların İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında; savaşta tarafsız kalmayı başarmış veya işgal altında kalmış ülkelerde ortaya çıktıkları görülmektedir. Bu filmlerde kişisel yaklaşımlar ön planda olup, ekonomik olması açısından az sayıdaki kişiyle çekilmekte ve konu olarak doğanın güzelliklerine odaklanılmaktadır. Belgesel filmlerdeki şiirsel yaklaşım, diğer akımlardaki gibi farklı ülkelerde farklı yönetmenlerce takip edilmiştir.

Çalışma çerçevesinde filmlerine odaklanılan Bert Haanstra, şiirsel kısa belgesel filmler yapan Hollandalı bir yönetmendir. Hayatı boyunca çektiği belgesel filmlere bakıldığında çok farklı konulara odaklandığı görülmektedir. Bunların içerisinde Hollanda halkının doğaya karşı yürüttüğü mücadele (özellikle de suya karşı), bu mücadelede baraj ve set yapımı, gökyüzü, doğal yaşam, insanlar, hayvanlar, geleneksel üretim biçimleri, kısaca gündelik hayatın parçası olan her şey yer almaktadır. Filmlerine konu aldığı temalara şiirsel bir biçimde yaklaşan Haanstra, tasarladığı kompozisyonlar ve gerçekleştirdiği kurguyla dikkatleri çekmektedir. Oscar kazanan ilk Hollandalı yönetmen olan Haanstra'nın, ülkenin belgesel okulunun en önemli temsilcisi olduğu ifade edilmektedir. Yapımlarıyla hem dünya hem de kendi ülkesindeki yönetmenler üzerinde büyük etkisi olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Hauser, Arnold. (1984). Sanatın Toplumsal Tarihi. Birinci basım. Çeviren: Yıldız Gölönü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
2. Barsam, Richard M. (1992). Non-Fiction Film A Critical History, Indianapolis: Indiana University Press.
3. Rhode, Eric. (1976). A History of the Cinema From Its Origins To 1970. London: Penguin Books.
4. Smith, Nowell Geoffrey. (1996). The Oxford History of World Cinema, New York: Oxford University Press.
5. Abisel, Nilgün. (1995). Popüler Sinema ve Türler. Birinci basım. İstanbul: AlanYayıncılık.
6. Kracauer, Siegfried. (1976). Theory of Film. New York: Oxford University Press.
7. Rothman, William. (1997). Documentary Film Classics, New York: Cambridge University Press.
8. Barnouw, Erik. (1993). Documentary: a history of the non-fiction film. Revised edition. New York: Oxford University Press.
9. Ruberto, Laura E., Wilson, Kristi M. (2007). Italian Neorealism an Global Cinema, Michigan: Wayne State University Press.
10. Ward, Paul. (2005). Documentary: The Margins of Reality, New York: Columbia University Press.
11. Leach, Jim. (2014). The Poetics of Propaganda, Documenting the Documentary Close Readings of Documentary Film and Video, (Barry Keith Grant, Jeannette Sloniowski eds), Michigan Wayne State University, ss.141-148.
12. Everaerts, Jan Pieter. (2004). Glass, The Cinema of Low Countries, (Mathijs, Ernest, ed) London: Wallflower Press, 69-77.
13. Bakker, Kees. (2006). Bert Haanstra, Encyclopedia of the Documentary Film 3-Volume Set, (Ian Aitken, ed). New York: Routledge.
14. Berge, Henkten. (1998). Bert Haanstra: Filmamker, Magician, Wizard, <http://www.berthaanstra.nl/english.html>